

Aleksandra Ryś

Socjopragmatyczna analiza zleksykalizowanych porównań w potocznych wypowiedziach konstruowanych. Na materiale Korpusu dawnych polskich tekstów dramatycznych (1772–1939)

Streszczenie

Przedmiotem rozprawy doktorskiej jest prezentacja socjopragmatycznej metody badania zleksykalizowanych porównań w tekstach dawnych, należących do tzw. *speech-related text types*, pozyskanych z *Korpusu dawnych polskich tekstów dramatycznych (1772–1939)* (KorTeDa). Analizowane porównania traktowane są jako część frazeologii i frazematyki, co uzasadnia włączenie do badań połączeń: 1) składających się z *comparandum*, *tertium comparationis* i *comparatum* zestawionych przy użyciu łącznika, np. *prawda jasna jak słońce*; 2) tzw. *quasi-porównań*, np. *pracować jak wół*; 3) będących metaforycznymi wypowiedziami przekazującymi ludową wiedzę o świecie w łatwej do zapamiętania formie, np. *Kiedy wleziesz między wrony, musisz krakać jak i one*, w tym: 4) połączenia mające status formuł typu: *jak Boga kocham*.

W pracy postawiono dwa pytania badawcze: 1) W jakim celu i w jakich funkcjach porównania zleksykalizowane zostały użyte w wypowiedziach reprezentujących wybrane akty mowy? oraz 2) Jaka jest ilościowa i jakościowa relacja między analizowanymi zmiennymi socjolingwistycznymi a użyciem porównań zleksykalizowanych w określonych kontekstach pragmalingwistycznych?. Odpowiedź na nie umożliwiło badanie, którego celem była analiza wybranych zleksykalizowanych porównań na poziomie pragma- i socjolingwistycznym. Obejmowała ona wpływ zmiennych socjolingwistycznych na identyfikację sytuacji komunikacyjnej oraz analizę użycia porównań w danym kontekście sytuacyjnym. Procedura badawcza jest inspirowana metodą pragmatycznych badań literackich T.A. van Dijka. Ilościową analizę materiału, skoncentrowaną na wychwyceniu relacji między użyciem porównań zleksykalizowanych w konkretnej sytuacji komunikacyjnej a zmiennymi socjolingwistycznymi reprezentowanymi przez interlokutorów, przeprowadzono dzięki anotacji zastosowanej w KorTeDa.

Rozprawa składa się z *Wprowadzenia*, sześciu rozdziałów oraz *Zakończenia*. W pierwszej części przedstawiono założenia badawcze i przyjętą metodologię, omówiono dotychczasowe sposoby analizy frazeologizmów w ujęciu historycznym oraz możliwości badań lingwistycznych z wykorzystaniem korpusów. W rozdziale 1. wskazano, jaką rolę w językoznawstwie odgrywają nowoczesne technologie, zwracając uwagę na rozwój i zastosowanie korpusów językowych, w tym korpusów specjalistycznych, jakim jest KorTeDa. Rozdział 2. poświęcono charakterystyce diachronicznych studiów socjopragmatycznych: wyjaśniono w nim przedmiot

badani, przedstawiono wykorzystywane dane językowe, argumentując wybór dialogów konstruowanych jako podstawy analizy. W rozdziale 3. zreferowano stan badań nad porównaniami zleksykalizowanymi, przedstawiono, w jaki sposób są one ujmowane przez lingwistów oraz jakie są możliwości i ograniczenia w ich badaniu.

Trzy kolejne rozdziały rozprawy mają charakter analityczny. W rozdziale 4. zweryfikowano – na podstawie sondy leksykograficznej – które konstrukcje pozyskane z KorTeDa są obecne w wybranych dawnych leksykonach polszczyzny (np. *Słowniku wileńskim*, *Słowniku frazeologicznym języka polskiego* pod red. S. Skorupki, *Nowej księdze przysłów i wyrażen przysłowiowych polskich* pod red. J. Krzyżanowskiego). Szczegółową analizą objęto 78 porównań zleksykalizowanych występujących w 111 wariantach tekstowych w 150 wypowiedziach. Badane porównania wraz z informacją o ich obecności w dawnych źródłach leksykograficznych zestawiono w formie tabelarycznej. Wyniki analizy jakościowej, której efektem jest wyróżnienie 17 aktów mowy, zaprezentowano w rozdziale 5. W analizie pragmalingwistycznej zidentyfikowano akty manifestujące się w wypowiedziach, do których wpleciono porównania zleksykalizowane. W tym celu wykorzystano klasyfikację czasowników mówienia, wyróżnionych przez A. Wierzbicką, którą zaadaptowano do analizy polskich dialogów konstruowanych z lat 1772–1939. W każdym komunikacie rozpoznano funkcje językowe towarzyszące użyciu porównań zleksykalizowanych, stosując w tym celu autorską interpretację klasyfikacji funkcji językowych D. Bibera. Rezultaty analizy, opartej na danych socjolingwistycznych znakowanych w KorTeDa, są przedmiotem rozdziału 6. Jej wyniki zestawiono z danymi ilościowymi, odnoszącymi się do płci, wieku i statusu społecznego nadawców wypowiedzi, co wykazało, że użycie porównań zleksykalizowanych jest zróżnicowane ze względu na badaną zmienną z perspektywy sytuacji komunikacyjnej, odbiorcy i funkcji językowych.

Zwieńczeniem dociekań są konkluzje zawarte w *Zakończeniu*, wynikające z przeprowadzonych badań. Całość rozprawy wzbogaca propozycja innowacyjnych badań nad frazemami w ujęciu historycznym, którą przedstawiono na podstawie opisów leksykograficznych trzech przykładowych porównań zleksykalizowanych. Wskazano również perspektywy dalszych badań, gdyż zaprezentowana procedura badawcza może zostać wykorzystana do badania różnych jednostek reprezentujących zasób frazematyczny polszczyzny oraz innych języków naturalnych, a także zweryfikowana na podstawie materiału zaczerpniętego z pozostałych korpusów językowych.

Słowa kluczowe: akt mowy, badanie socjopragmatyczne, pragmatyka historyczna, porównanie zleksykalizowane, funkcje językowe

Aleksandra Pył.